

УДК 32:351.862

*В. Ф. Загурська-Антонюк,
к. політ. н., доцент, доцент кафедри економічної безпеки, публічного управління
та адміністрування, Державний університет "Житомирська політехніка"
ORCID ID: 0000-0003-3334-4494*

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.13—14.103

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ

*V. Zagurska-Antoniuk,
PhD in Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of economic security,
public administration and administration, State University "Zhytomyr Polytechnic"*

INTERNATIONAL SAFETY IS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION OF THE MODERN
WORLD

Серед існуючих численних сучасних проблем міжнародної безпеки можна назвати багато факторів: глобалізація, інтеграція, конвергенція, регіоналізація, сепаратизм, тероризм, демографічні проблеми, голод, поглиблення екологічної кризи. Розглянуто актуальні проблеми міжнародної безпеки у контексті глобалізаційних трансформацій у сучасному світі.

Глобалізаційні процеси принесли як позитивні, так і негативні зміни у розвиток сучасного світу. З одного боку, призвели до зміни людського світогляду, капіталу, технологій — і це мало позитивний вплив на пришвидшення розвитку на глобальному рівні. З іншого боку, ці процеси призвели до розширення цілої низки негативних явищ, як-от: міжнародні політичні кризи, економічні та фінансові проблеми, міжнародний тероризм, інформаційні загрози, організована злочинність, корупція, торгівля людьми і наркотиками, відмивання грошей, морське пірацтво — і ці явища швидко охоплюють різні регіони і розвиваються у межах цілого світу. Пристосування до глобалізаційних змін є нерівномірним і призводить до напруги і конфліктів у міжнародних стосунках. У зв'язку із цим роль держави, як ключового гравця на міжнародній арені, значно ослабла. І така тенденція простежується вже загалом світі та й навіть призвела до обмеження регуляторної ролі держави стосовно зовнішніх суб'єктів.

Among the existent numerous modern problems of international safety it is possible to name many factors: globalization, integration, convergence, revivifying, separatism, terrorism, demographic problems, hunger, deepening of ecological crisis. The issues of the day of international safety are considered in the context of transformations of globalization in the modern world.

The processes of globalization brought both positive and negative changes to development of the modern world. From one side resulted in the change of human world view, capital, technologies — and it had positive influence on the acceleration of development at global level. On the other hand these processes resulted in expansion of цілі row of the negative phenomena, such as: international political crises, economic and financial problems, international terrorism, informative threats, organized crime, corruption, trading in people and drugs, white-washing, marine пірацтво — and these phenomena quickly embrace different regions and develop within the limits of the entire world. Adaptation to the changes of globalization is uneven and results in tension and conflicts in international relations. In connection with it role of the state, as a key player in the international arena, considerably weakening. And such tendency is traced already throughout the world and even resulted in limitation of regulator role of the state in relation to external subjects.

Such state of affairs in some spheres has positive influence on stabilizing of situation due to voluntarily delegation of part of sovereign rights on an international level. It increases possibility in

the foresight of behavior of the states and gives the best possibilities in co-ordination of activity, and also results in harmonization of right. However in future yet greater and various calls threaten the states from the side of non-state strong subjects — international corporations, organized crime, terrorist organizations, and even private парамілітарних firms and enterprises. At the terms of crisis or in a difficult situation, such organizations can on anything levels to become reason of instability.

Ключові слова: глобалізація, загрози, конфлікти, міжнародна безпека, регіоналізація, конвергенція, трансформаційні процеси, тероризм.

Key words: globalization, threats, conflicts, international safety, revivifying, convergence, transformation processes, terrorism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід від ХХ ст. до ХХІ ст. призвів до незворотніх трансформацій у розвитку сучасної людської цивілізації — радикальних змін світового устрою та глобального безпекового простору. Тому і сучасна система міжнародної безпеки перебуває у процесі глибокої трансформації, перебуваючи під впливом процесів глобалізації.

Світова комунікація і технологічна єдність сучасної макроцивілізації стимулює світові процеси, що долають географічні бар'єри в економічній, виробничій та культурній взаємодії країн. Фінансові, торговельні процеси, міжнародні зв'язки взагалі, навіть управління міжнародним розподілом праці та матеріальними ресурсами здійснюються за рахунок інформаційного представництва в технологічному, а не природно-ландшафтному просторі, тобто через так звану інтернет-економіку.

У останньому двадцятиріччі ХХІ ст. на світовій арені відбулися суттєві зміни, які протягом тривалого часу визначатимуть головні напрями розвитку людства. Внаслідок глобальних трансформацій формуються принципово нові риси світового порядку, а міжнародні процеси проявляються у вигляді суперечливих тенденцій, постійно виникають нові виклики і загрози міжнародній безпеці. Розвиток країн світу тісно пов'язаний з формуванням сучасного глобального простору безпеки і стабільності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Міжнародна безпека та глобалізаційні процеси є популярними об'єктами дослідження серед багатьох науковців та учених. Зокрема зростання антропогенного впливу на біосферу, внутрішній і зовнішній контекст формування міжнародної екологічної безпеки та неспроможність призупинити посилення екологічних ризиків у глобалізованому світі вивчали такі дослідники: О. Білорус, О. Васюта, А. Гальчинський, З. Герасимчук, Б. Губський, М. Долішній, А. Філіпенко, Є. Хлобистов, О. Чумаченко, В. Шевчук [3] та ін. Політичні проблеми у контексті глобалізації сучасного світу вивчали Я. Тимків [9], Л. Артюшин [1], О. Тевелєв, Н. Камінська [6] та інші. Домінуючий характер зовнішньої (воєнної) загрози висвітлювали такі відомі фахівці в сфері міжнародної безпеки, як Є. Азер, Р. Джексон, В. Кауфман, Ч. Мур, П. Хат [1] та ін. А глобальні трансформації широко досліджувалися Д. Хелдом, Е. Макгрю, Д. Гольдблатом,

Т. Фрідманом та Дж. Ператоном [4], які визначили, що військова сила відіграла і віграє головну роль в історії глобалізації людських відносин.

МЕТА СТАТТІ

Основною метою у статті є здійснення аналізу та прогнозування перспектив розвитку міжнародної безпеки у контексті епохальних змін у процесі глобалізації сучасного світу. Адже саме аналіз процесів міжнародного життя минулого та сучасності дає ключ до розуміння характеру, тенденцій формування світового устрою, у якому нам доведеться жити у майбутньому.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У третьому тисячолітті будь-яка країна може залишитися поза магістральним цивілізаційним розвитком, якщо її лідери не враховуватимуть нові вимоги та правила гри, що формуються у безпековому просторі. Інтеграційні процеси у сучасному світі створили такі могутні міжнародні структури, які вже зараз впливають на долю будь-якої держави, нерідко не зважаючи на норми міжнародного права та існуючі міжнародні домовленості. Усталені принципи, на яких протягом останніх майже 400 років (після Вестфальського мирного договору 1648 р.) будувалася система міжнародних відносин, а саме: суверенітет держав, недоторканість кордонів, невтручання у внутрішні справи країн тощо — у третьому тисячолітті ставляться під сумнів практикою війни з тероризмом, зупинення геноциду та систематичного порушення прав людини, підтримки демократії у будь-якій країні чи регіоні світу. Ці морально-правові імперативи виступають в деяких випадках мотивацією діяльності низки провідних воєнних потуг світу. Головною метою для багатьох держав постає адаптація навколишнього простору безпеки до "правил гри" глобалізованого світу. При цьому держави вимушені брати до уваги морально-етичні критерії оцінки своєї політики міжнародною спільнотою. Водночас глобальні та регіональні системи безпеки виявилися нездатними ефективно реагувати на низку нових загроз воєнного і невоєнного характеру [10, с. 7].

Термін "глобалізація" надзвичайно широко вживається в сучасних офіційних документах, публіцистиці та науковій літературі. У популярній праці Т. Фрідмена не надається формалізованого визначення глобалізації, але вона зображується "єдиною силою, яка є настільки

домінуючою, що забезпечує всеосяжні рамки для всіх інших сил, є сутністю сучасних міжнародних відносин". Т. Фрідмен пов'язав економічну глобалізацію з міжнародною безпекою у своїй теорії "золотої арки (у вигляді літери m — фірмовий знак компанії Макдональдс), яка запобігає конфліктам". Ідея Т. Фрідмена ґрунтується на тому, що глобалізація — це шлях до збереження миру, тому що скуті взаємними економічними ланцюгами країни надто багато втрачать у разі війни між ними. Дослівно у Т. Фрідмена теза звучить так: "з моменту, коли країна досягає рівня економічного розвитку, за якого в ній виникає середній клас, достатньо великий, щоб підтримувати існування мережі закусокних Макдональдс, її народ ніколи не захоче воювати, а краще стоятиме у черзі за гамбургерами". Очевидно, теорії "золотої арки" бракує навіть мінімальної універсальності, вона, наприклад, не стосується Сполучених Штатів або Російської Федерації [5, с. 23].

Автори "Глобальних трансформацій" Д. Хелд, Е. Макґрю, Д. Гольдблат та Дж. Ператон віддають військовій силі головну роль в історії глобалізації людських відносин від перших імперій і до сучасності. Завдяки використанню сили відбувалося територіальне розширення держав і цивілізацій, жодна оцінка цього процесу не буде переконливою, якщо не брати до уваги надзвичайне організоване насилля та страждання, що супроводжували формування сучасної міжнародної системи. Поєднання "технологізації" війни з геополітичною конкуренцією в ХХ ст. призвело до небаченої доти глобалізації військових конфліктів та протистоянь. Як зазначають згадані вчені, "з початком ядерної епохи постійна загроза того, що військова конфронтація наддержав може призвести до знищення планети, посилила увагу про людство як про глобальну спільноту з єдиною долею" [2, с. 47].

Епоха глобалізації починається в середині ХХ ст., коли виникають її сучасні моделі, що не тільки у кількісному відношенні є вищими за форми більш ранніх епох, але й мають у порівнянні з ними безпрецедентні якісні відмінності — якщо судити про глобалізацію на підставі того, як вона організована та відтворюється. Провідним фактором глобалізації безпеки постало створення, застосування і розповсюдження ядерної зброї та її носіїв, що об'єднало і стиснуло глобальний безпековий простір, відтепер в ньому не можна знайти місце, щоб сховатися у випадку світової термоядерної війни, що покладає край будь-якому відтворенню. Ядерний фактор надав специфіки всім без винятку глобалізаційним процесам, тому й епоха глобалізації, що триває сьогодні, в безпековому вимірі розпочалася з першим використанням ядерної зброї 6 серпня 1945 р. та еволюціонувала з усвідомленням факту смертності людства, кінець історії якого може покласти глобальна термоядерна війна.

Глобалізація є процесом, що втілює у собі трансформацію просторової організації світу та його регіонів, соціальних відносин та взаємодій — що вимірюється за допомогою таких показників, як їх тривалість, інтенсивність, швидкість і вплив, — які породжують міжконтинентальні або міжрегіональні потоки та структури активності, взаємодій та проявів влади. На сучасному рівні розвитку світу спостерігається утворення надконтинен-

тальних центрів сили впливу на світові процеси через активізацію нових форм конкуренції учасників міжнародних відносин — держав-лідерів економічного розвитку, транснаціональних корпорацій, транснаціональних банків, світових виробничих центрів, техномегаполісів, міжнародних неурядових організацій та ін. За своєю конфігурацією та структурою ці суб'єкти є надзвичайно рухливі та економічно потужні в потенціалі перерозподілу ресурсів світу.

Зважаючи на вищесказане, слід виокремити основні тенденції, які є важливими для пошуку взаємовідносин глобалізації та міжнародної безпеки. Насамперед, це стосується політичної глобалізації (її наслідків та важелів). Звернемося до визначення глобалізації, запропонованого директором програми безпекових досліджень Масачусетського технологічного інституту (МТІ) Б. Позеном у ході дискусії щодо перспектив зовнішньої політики "головного глобалізатора" — США. Він правильно зазначив, що "глобалізація ускладнює зовнішню та безпекову політику США". Позен визначає глобалізацію як "всесвітнє розповсюдження капіталізму", разом з інтенсифікацією міжнародної торгівлі, поширенням виробництва, інвестицій та фінансів.

Адже глобалізація стала можливою завдяки руйнації старих політичних бар'єрів (міждержавних кордонів) та прогресу всіх засобів транспортування товарів та людей, революції в інформаційних технологіях. Вона загострює старі протиріччя між державами-лідерами та аутсайдерами та спричиняє нові. Глобалізація — це об'єктивний процес, який розвивається незалежно від волі глобалізаторів, хоча їм під силу його дещо прискорювати чи гальмувати [10, с. 15].

Атака на території США 11 вересня 2001 р. стала символом, квінтесенцією виклику безпеці епохи глобалізації — тероризм виник задовго до неї, але мотивації й засобів діяти саме в такий спосіб терористи набули саме завдяки глобалізації (хоча б завдяки всесвітнім прямим телевізійним репортажам — у реальному часі, що надає можливість терористам надати терористичному акту якості всесвітнього шоу).

На відміну від спокійних часів, які, хоча й досить рідко, спостерігалися в доглобалізаційну епоху, небезпечні часи потребують більш рішучої та енергійної стратегії. Небезпечні часи також вимагають ефективної стратегії, бо в конкретній ситуації, як правило, практично не лишається місця для помилкових суджень та хибних рішень. Коли небезпечні часи водночас є складними, то вони, крім того, потребують ще й глибокої та комплексної стратегії. Така стратегія має зосереджуватись на найбільш важливих небезпеках, розуміти їх справжню природу та динаміку, породжену ними. На жаль, наші часи здебільшого демонструють її відсутність.

Напевно, президент Дж. Буш був правий, коли проголосив терористів та сучасних диктаторів ватажками "вісі зла" [12, с. 33], бо це проголошення надало конкретність його глобальній стратегії. Але в подальшому ця формула трактувалася занадто вузько, а в загальній стратегії США, за деякими оцінками, симптоми були переплутані з глибинними причинами, що спрямувало її в помилкове русло. І, навпаки, якщо цю формулу трактувати занадто широко, то це призведе до розпорошення зусиль на одночасне досягнення багатьох цілей, і,

таким чином, втрачається фокус стратегії. Те саме стосується інтелектуальних формул, які можна було б застосувати у сучасному світі: всі вони вразливі до помилкового сприйняття глобалізованого світу і похідних від нього політичних помилок.

Чи справді лідер глобалізації — Сполучені Штати — розуміють основоположну динаміку, яка керує сучасними небезпеками? Безсумнівно, США мають у своєму розпорядженні більше інформації, ніж будь-яка інша держава. Але інформація — це не те саме, що знання чи розуміння. Кількість випадків в останні роки, коли Сполучені Штати були застигнуті зненацька світовими подіями, свідчить про те, що їх знання надто далеко від ідеального. Кілька разів Сполучені Штати були чимало здивовані маневрами Китаю та Росії. Інколи ці держави вдавалися до дій, що суперечили інтересам та політиці США, а іншим разом раптом їхні позиції зближувалися зі Сполученими Штатами. Сказане на рахунок відносин між великими державами ще в більшій мірі стосується ситуації з південною дугою нестабільності на Великому Близькому Сході. Терористичні атаки 11 вересня 2001 року, що з'явилися з боку південної дуги нестабільності, захопили США зненацька, і, частково це сталося через їх власні прорахунки і недоліки уяви та інтелекту. Впродовж періоду з 1990-го по 2003 рр. Сполучені Штати чотири рази були змушені вести регіональні війни в цій зоні: в Кувейті, Косово, Афганістані та Іраку. Всі чотири війни захоплювали США зненацька: за кілька років до їх початку жодна з них не фігурувала у американських планах. Більше того, стратегічні причини цих війн — регіональна агресія в Перській затоці, етнічні конфлікти на Балканах, акт глобального тероризму, що був ініційований з території Афганістану, та необгрунтована превентивна інтервенція в Ірак — не до кінця були зрозумілі, поки не вилились у збройний конфлікт. Якщо говорити конкретніше, то, як показав досвід, ступінь ненависті ісламського фундаменталізму до Сполучених Штатів та демократичної спільноти не потрапляв до поля уваги більшості американських посадовців, доки не став занадто очевидним [1, с. 127].

Тому глобалізаційні процеси принесли як позитивні, так і негативні зміни у розвиток сучасного світу. З одного боку, призвели до зміни людського світогляду, капіталу, технологій — і це мало позитивний вплив на пришвидшення розвитку на глобальному рівні. З іншого боку ці процеси призвели до розширення цілії низки негативних явищ, як-от: міжнародні політичні кризи, економічні та фінансові проблеми, міжнародний тероризм, інформаційні загрози, організована злочинність, корупція, торгівля людьми і наркотиками, відмивання грошей, морське пірацтво — і ці явища швидко охоплюють різні регіони і розвиваються у межах цілого світу. Пристосування до глобалізаційних змін є нерівномірним і призводить до напруги і конфліктів у міжнародних стосунках. У зв'язку із цим роль держави, як ключового гравця на міжнародній арені, значно ослабла, — така тенденція простежується вже у цілому світі та й навіть призвела до обмеження регуляторної ролі держави стосовно зовнішніх суб'єктів.

Такий стан речей в деяких сферах має позитивний вплив на стабілізацію ситуації, завдяки добровільному делегуванню частини суверенних прав на міжнародний

рівень. Це збільшує можливість у передбаченні поведінки держав і надає кращі можливості у координації діяльності, а також призводить до гармонізації права. Проте державам і надалі загрожують ще більші та різноманітні виклики зі сторони недержавних сильних суб'єктів — міжнародних корпорацій, організованої злочинності, терористичних організацій, та й навіть приватних парамілітарних фірм і підприємств. За умов кризи чи у складній ситуації, такі організації можуть на різному рівні стати причиною нестабільності.

Як вище зазначалося, в останні роки стало очевидним поступове послаблення домінуючої позиції США у світі. Хоча й надалі саме США залишається найпотужнішою мілітарною структурою у світі. У попередньому двадцятиріччі значно зріс зовнішній борг США, що значною мірою пов'язано з війнами у Афганістані та Іраку, конфліктами у Лівії та Сирії, зухвалим терактом 11 вересня 2011 року, кризою у економічному та банківському секторах, і врешті — глобальною кризою на тлі пандемії COVID-19. Результатом цього є поступове зменшення ролі Сполучених Штатів Америки як "глобального поліцейського". У цьому процесі значно посилюється роль Європейського Союзу, який перебрав на себе функції у гарантуванні стратегічної безпеки для країн не лише, які є у його складі, але розташовані на Євроазійському континенті. Проте слід зважати на те, що США і надалі залишається державою із потужним інноваційним, підприємницьким потенціалом у динаміці глобального технологічного розвитку у світі. Як держава, яка емітує валюту, і в якій зосереджено найбільший фінансовий резерв у світі, США володіють значною бюджетною гнучкістю.

Хоча ЄС у останні роки потерпає як від глобальної, так і регіональної кризи, європейська валюта посіла стійкі позиції та стала дорожчою за американський долар. На сучасному етапі 25% світового ВВП виробляється у межах ЄС. Тому слід зазначити, що ЄС на сучасному етапі у процесі глобалізації є мірилом стабільності на рівні міжнародних стосунків та взаємозв'язків.

Посилення плюралізму у глобальному устрої виникло у зв'язку із швидкими темпами розвитку нових потужностей, значення яких виходить за рамки регіонального статусу. Результатом цього стало зміщення глобального вектору впливу з євроатлантичного обшару в бік Східної Азії, що є реальним викликом для сучасної Європи. Зміна існуючого стану у глобальному вимірі значною мірою пов'язана із розвитком Китаю, який за останніх 20—25 років обійняв домінуючі позиції у виробництві та експорті товарів широкого ужитку. Загрозою у сучасному світі є задеклароване стратегічне партнерство Росії та Китаю, хоча й не призвело до створення військово-оборонного союзу та стабільної коаліції. Водночас зростає активність Китаю на далекому Сході, який Пекін вважає своєю регіональною сферою впливів. Дедалі міцнішими стають зв'язки Китаю і Тайваню, реінтеграція Тайваню значною мірою зміцнила геополітичні позиції Китаю (наприклад, контроль за морськими шляхами), а також їх потенціал інноваційний і науковий, а також економічний. А це не виключає напруги між Пекіном та Вашингтоном, котрий є гарантом безпеки Тайпєй. Китай значною мірою сконцентрувався на економічному зростанні, тому його військовий потенціал не

становить поки що реальних загроз. Проте позиції Китаю послабилися за останніх 9 місяців, у зв'язку із виходом вірусу у одній із лабораторій м. Уханя та стрімким його поширенням у світі, що призвело до глобальної пандемії COVID-19 та комплексної світової кризи.

Високі конкурентноспроможні позиції посилює у останньому двадцятиріччі Бразилія, яка сконцентрувала свої зусилля щодо економічно-господарського розвитку та концентрації політичних ресурсів, так званих "soft power".

На думку Світового банку, у найближче десятиліття одну із лідерських позицій обійме Індія, котра, окрім економічно-господарської експансії, зорієнтована на розвиток мілітарного потенціалу (враховуючи конфлікт із Пакистаном), широкої закупівлі військової техніки та ліцензованих технологічних ліній для монтажу військової техніки.

Зміни у міжнародному розподілі сил призвели до появи частини держав середньої величини, котрі претендують на роль імперій на регіональних рівнях, серед яких виокремлюються: Іран, Індонезія, Пакистан, Туреччина і Нігерія. Зокрема Туреччина займає стратегічне геополітичне положення між Азією та Європою та розташована недалеко від північної Африки. Туреччина стабільно накопичує золотовалютний запас і активно вкладає ресурси у економічний розвиток, що дозволяє експертам передбачати, що у 2050 році її економічний розвиток перевищить не тільки розвиток Російської Федерації, а й Німеччини. Надалі простежується зростання панівних позицій Туреччини не тільки на Близькому Сході та у північній Африці, а й пострадянському просторі, особливо: у басейні Чорного моря, на південному Кавказі та середній Азії [6, с. 5].

Теократична республіка Іран є сьогодні країною, яка посилює свої конкурентноспроможні позиції через демографічне зростання та політичні амбіції. Особливе значення відіграє ця держава на Близькому Сході та на енергетичному ринку, адже має значні запаси нафти (посідає 3 місце у світі, та забезпечує понад 10% енергетичного ринку) та газу (2 місце у світі, та забезпечує близько 15% енергетичного ринку) [12, с. 193]. Окрім того, Іран продовжує нарощувати свій мілітарний потенціал через збагачення атомної енергії та урану. Тому виникнення конфлікту збройного у цьому регіоні та за домінуючих позицій Ірану може мати дуже негативні наслідки не тільки на Близькому Сході, а й у усьому світі. З цим пов'язана постійна протидія та введення санкцій проти Ірану з боку США, що є стримуючим та випереджаючим фактором у даній ситуації.

Чим далі, то більшу загрозу становлять для міжнародної безпеки слабозвинені держави, які не мають можливості забезпечити відповідного рівня обороноздатності та захисту власних кордонів, території. Тому, найчастіше ці держави, стають осередками для фундаменталістських і терористичних організацій та розвитку організованої злочинності. Яскравим прикладом цього був до 2001 року Афганістан, де панував режим талібів, а сьогодні все більше занепокоєння і небезпеку починає становити ситуація у Малі та ін.

Складним викликом та загрозою не тільки для України та Європи, але й цілого світу стала війна Російської Федерації на сході України, починаючи із 2014 року.

Ця гібридна війна стала початком руйнування усталеного світового порядку та підтримання миру і безпеки у світі. Особливість цієї війни характеризується як веденням агресивних військових дій під прикриттям незаконних (неформальних) збройних формувань, так і одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних (у т. ч. енергетичних і торгівельно-економічних), а також інформаційно-пропагандистських заходів, з яких, як правило, і починається ця "гібридна війна", та які її супроводжують впродовж усього періоду військових дій. Ряд провідних експертів Заходу небезпідставно називають її ще як "війна нового покоління" або "війна нової генерації". Внаслідок цієї війни порушено систему стабільності та гарантій безпеки у світі, які супроводжуються: руйнуванням найважливіших міжнародних порозумінь та договорів щодо роззброєння, котрі значною мірою ґрунтувалися на Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT), а також трактатах про роззброєння і обмеження використання ракетних систем близького та середнього радіусу дії (Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, INF). Крім того, нератифікованими залишаються договори щодо повної заборони ядерних випробувань (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, CTBT) та виробництва матеріалів атомної енергетики (Fissile Material Cutoff Treaty, FMCT).

Саме діяльність Ірану показує, що держави можуть використовувати основоположні можливості в сфері нуклеарної оборони, формально залишаючись у рамках договірних обмежень. Саме політика Ірану провокує ризики ланцюгової реакції в регіоні, в якому частина держав виявляє зацікавленість щодо здобуття ядерних та нуклеарних технологій. Ядерні випробування у Північній Кореї спричиняють вкрай негативний вплив не тільки на регіональну безпеку, але й на глобальному рівні та неможливіють повноцінної ратифікації договору про повну заборону ядерних випробувань.

Також ситуація у Азії дестабілізується через нарощування ядерного потенціалу Пакистаном, який має можливості щодо ядерного виробництва і має балістичні ракети далекого радіусу дії. Насторожує близьке розташування Пакистану щодо Афганістану та Середньої Азії.

Неможливо також виключати загрозу використання або шантажу уживання атомної зброї терористами у великих містах Заходу. Адже така зброя може бути украдена або самостійно виготовлена, оскільки сучасні технології дозволяють виготовлення та використання вибухового ланцюга з метою розпилення радіоактивних матеріалів (так звана, "брудна бомба").

Найшвидше розвивається ракетне озброєння в нестабільних регіонах, охоплених тривалою політично-мілітарною кризою. На Близькому Сході в Ірані та Сирії розміщені ракетні системи для ураження об'єктів розміщених у Ізраїлі та американських баз, розміщених у даному регіоні. А це призводить до постійної напруги у стосунках між Іраном та Ізраїлем, Іраном та США.

Для України предметом особливої уваги є розвиток ракетних систем та нарощування військового потенціалу Російською Федерацією, яка вже шість років веде

війну на сході України, дестабілізуючи всю систему безпеки на Євразійському континенті. Тому міжнародні організації, котрі займаються питаннями безпеки і котрі донедавна міцно стояли на сторожі мирних договорів та угод, втратили частину своїх функцій та послабили свої позиції. Ослабили функції політичні та мілітарні (миротворчі місії) ООН, довгий час не здійснюється до кінця реформа Ради безпеки ООН. Рада безпеки і надалі виконує формальну функцію щодо надання дозволу на застосування реальної сили, а тому дедалі частіше застосування сили відбувається без її мандату.

У системі ООН агентства, що використовують приватні служби безпеки, включають в себе ЮНІСЕФ, Програму розвитку ООН, Світову продовольчу програму, Місію ООН по верифікації в Анголі, Операцію ООН у Мозамбіку. Операції такої НПО, як World Vision, у Сьєрра-Леоне захищалися фірмою Lifeguard. DSL надавала охорону персоналу й інфраструктурі ООН у Кіншасі (Демократична республіка Конго). Альтернативою використанню приватних військових компаній у миротворчих операціях ООН могло б стати створення постійних сил ООН. Ця ідея має чимало прихильників, які вважають, що це єдиний спосіб зробити ООН здатною швидко реагувати на кризи. Однак проти цієї ідеї виступають такі країни, як США або Росія, тому що розглядають створення таких сил, як небажаний для них крок у напрямку до світового уряду.

Тому існують різні підходи до того, якої форми може набути процес глобалізації. Згідно з першим з них, нове світове співтовариство розглядається у вигляді збільшеної моделі національної держави. Його прихильники висувають ідею світового уряду. Однак такому інституту не вистачатиме легітимності. Мабуть, більшість теоретиків міжнародних відносин погодилися б з передчасністю ідеї створення світового уряду. Тому найближчим часом світова система навряд чи буде мати центральний інститут, що забезпечуватиме підпорядкування окремих акторів існуючим нормам. У цьому сенсі основною характеристикою міжнародних відносин, як і раніше, є анархія.

Другий підхід розглядає реформовану ООН у якості головної діючої особи в управлінні процесом глобалізації. Однак цей підхід не приділяє досить уваги ролі приватним акторам.

Представники третього підходу головними діючими особами процесу глобалізації вважають лідера — США, — що одноосібно, або разом з союзниками вирішують глобальні проблеми на власний розсуд. Четверта група вважає за необхідне так зване кооперативне глобальне управління.

Схильність до тієї або іншої форми процесу глобалізації знаходить відображення у політиці в галузі безпеки провідних держав та у розвитку нових концепцій безпеки. Водночас слід враховувати, що основне ядро ринкових демократій, країн центру, користуючись наслідками глобалізації, стає більш інтегрованим. У той же час менш розвинені країни в результаті глобалізації можуть дезінтегруватися й не мати жодних стимулів для того, щоб дотримуватися міжнародних норм. Разом із протизаконними транснаціональними організаціями такі держави можуть приєднатися до вже існуючих країн (так званих країн-паріїв), що нехтують загальноприйнятими

нормами. Володіння такими державами зброєю масового знищення містить у собі кілька загроз. Одна з них полягає в тому, що вони використовують ці озброєння для тиску на сусідів. Інша — в тому, що вони можуть здійснити зовнішню інтервенцію проти них або підірвати міжнародну стабільність загалом.

З цих причин стратегія міжнародної безпеки має враховувати фундаментальні елементи глобальних проблем і приділяти належну увагу кожному з них. У жодній країні в світі немає нескінченного резервуару силових ресурсів, тому будь-яка держава не може розраховувати на ідеальні результати у досягненні національної безпеки. Але вона може прагнути до задовільного результату, який би усунув загрозу того, що якась з цих проблем залишиться жевріти і згодом перетвориться на полум'я, яке знищить світ навколо себе. І, врешті, політики мають зрозуміти, що небезпеки мають здатності підпитувати і примножувати одна одну [6, с. 5].

Відвернення глобальних конфліктів, тяжка робота на благо світу — це основна мета, заради досягнення якої національна стратегія безпеки повинна зосередитись на паралельному і взаємнопідсилюючому знешкодженні всіх цих загроз. З цієї причини мають прагнути до більш тісної співпраці демократичні союзники та партнери. В такій ситуації потрібен багатонаціональний підхід, бо самостійно жодна держава не зможе виділити необхідну кількість ресурсів та сконцентрувати всю силу волі, яка б дозволила попередити загрози або вирішити глобальні проблеми на прийнятному рівні.

ВИСНОВКИ

Стратегія міжнародної безпеки повинна працювати в небезпечному, швидкоплинному світі глобалізації та постійних змін в умовах непередбачуваного майбутнього з кількома варіантами розвитку подій. Загрози сучасного світу не можна ліквідувати за допомогою тих простих формул, що могли бути ефективними під час холодної війни чи ілюзорного затишшя 1990-х років. Політичні підходи минулого часто виглядали ефективними лише на папері, а в реальності зазнавали прикрих невдач. Наприклад, американська політика на Близькому Сході визначається проваленими цілями і спотвореною політикою. Тому треба бачити вірогідне співвідношення між діями та результатами з урахуванням потенційних глобальних наслідків, — як запланованих, так і неочікуваних.

Підсумовуючи, слід зазначити, що глобалізація не обмежується лише світовим рівнем, але й призводить до регіональної інтеграції, створює новий контекст для застосування національної сили. Комбінація нових технологій, міжнародних інститутів, органів місцевого самоврядування й недержавних акторів послаблює монополію національних держав на здійснення владних повноважень і створює нові форми управління. Змінюється здатність держав забезпечувати власну безпеку.

Таким чином, стабільність міжнародної безпеки можлива лише в умовах сталого розвитку, за якого задоволення нинішніх потреб людства не приноситься в жертву здатності до цього майбутніх поколінь. Для досягнення цієї мети необхідно міжнародне співробітництво. Водночас багато важливих питань сталого розвит-

ку можуть розглядатися не тільки з глобальної, але й з локальної точки зору. Вони вимагають децентралізованого співробітництва й дій на місцях, що підтримуються одночасно урядами і громадянським суспільством. Для досягнення цих цілей необхідно одночасно задіяти місцеві, національні й міжнародні ресурси й інститути. Тому сучасна стратегія міжнародної безпеки має вирішувати глобальні проблеми уважно та послідовно, приділяючи належну увагу зваженому балансу у своїй діяльності. Вона не може собі дозволити зосереджуватись на одних проблемах за рахунок інших чи настільки фокусуватися на сучасних проблемах, що забувати про майбутні, що можуть сильно від них відрізнятися. Хоча зараз перемога над тероризмом є життєво необхідною, знищення сучасних осередків тероризму та диктаторських урядів не зможе створити мирний світ, якщо південна дуга нестабільності залишиться киплячим котлом, США вв'яжуться у протистояння з Китаєм чи Росією, а злиденні регіони вибухнуть оскаженілим етнічним насилием та новою диктаторською агресією. Так само не вдасться створити стабільне майбутнє за допомогою самого лише встановлення дружніх відносин між великими державами, сподіваючись на краще в інших місцях світу, якщо інші регіони горітимуть у полум'ї конфліктів та війни. У еру прискореної глобалізації світові проблеми вже не можуть розглядатися як суто геополітичні. Дружні відносини між великими державами сприяють встановленню стабільної структури глобальних відносин безпеки, а знищення загроз може виявитись панацеєю від сучасних проблем. Але дружні відносини між великими державами лише створюють загальний каркас, а не всю будівлю, й усунення загроз без викорінення їх основоположних причин призведе до їх відродження.

Література:

1. Артюшин Л.М. Теоретичні аспекти стратегій воєнної безпеки суспільства і держави: Монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 178 с.
2. Бічік В.В. Ядерне роззброєння України і світове співтовариство: історичні, стратегічні, військово-політичні, військово-технічні аспекти ядерного роззброєння України. Київ, 2000.
3. Бодрук О. Україна у системі міжнародної безпеки: монографія / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Київ: НІПМБ, 2003.
4. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг ред. проф. Б. Гуменюка і проф.С. Шергіна. Київ: Університет Україна, 2009.
5. Іжнін І. Особливості застосування воєнної сили у збройних конфліктах 90-х рр. ХХ ст.: дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2004.
6. Камінська Н.В. Вплив глобалізації та регіоналізації на сучасні міжнародно-правові відносини. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 120. Ч. 1. С. 5.
7. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: Монографія. Київ: ТОВ "Нац. підручник", 2008. 318 с.
8. Перепелиця Г. Парадигма нової системи європейської безпеки. International Review. 2009. № 3 (11) жовтень. С. 40.

9. Тимків Я. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці. Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. 2006. № 11 (31). 221 с.
10. Потехін О., Тодоров І. Глобалізація системи безпеки: навчальний посібник. Донецьк, 2011.
11. Чешков М. Глобалізація: сутність, сучасна фаза, перспективи. Pro et Contra. 1999. С. 114— 127.
12. Шевцов А.І. Майбутнє людства необхідно спланувати: глобальні загрози і довго— строкова стратегія розвитку України. Стратегічні пріоритети. 2007. № 1 (2). С. 193.

References:

1. Artiushyn, L. M. (2003), Teoretychni aspekty stratehij voiennoi bezpeky suspil'stva i derzhavy [Theoretical aspects of military security strategies of society and the state], Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, Kharkiv, Ukraine.
2. Bichik, V.V. (2000), Yaderne rozzbroiennia Ukrainy i svitove spivtovarystvo: istorychni, stratehichni, vijs'kovo-politychni, vijs'kovo-tekhnicni aspekty iadernoho rozzbroiennia Ukrainy [Ukraine's nuclear disarmament and the world community: historical, strategic, military-political, military-technical aspects of Ukraine's nuclear disarmament], Kyiv, Ukraine.
3. Bodruk, O. (2003), Ukraina u systemi mizhnarodnoi bezpeky [Ukraine in the system of international security], NIPMB, Kyiv, Ukraine.
4. Humeniuk, B. and Sherhin, S. (2009), Hlobalizatsiia i suchasnyj mizhnarodnyj protses [Globalization and the modern international process], Universytet Ukraina, Kyiv, Ukraine.
5. Izhnin, I. (2004), "Features of the use of military force in armed conflicts of the 90s of the XX century", Abstract of Ph.D. dissertation, L'vivs'kyj natsional'nyj un-t im. Ivana Franka. L'viv, Ukraine.
6. Kamins'ka, N. V. (2014), "The impact of globalization and regionalization on modern international legal relations", Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, vol. 120, no. 1, p. 5.
7. Luk'ianenko, D. H. (2008), Hlobal'na ekonomichna intehratsiia [Global economic integration], TOV "Nats. pidruchnyk", Kyiv, Ukraine.
8. Perepelytsia, H. (2009), "The paradigm of a new European security system", International Review, vol. 3(11), p. 40.
9. Tymkiv, Ya. (2006), "Features and classification of modern threats to national and international security", Naukovyj visnyk. Odes'kyj derzhavnyj ekonomichnyj universytet, vol. 11 (31).
10. Potiekhin, O. and Todorov, I. (2011), Hlobalizatsiia systemy bezpeky [Globalization of the security system], Donetsk, Ukraine.
11. Cheshkov, M. (1999), "Globalization: essence, modern phase, perspectives", Pro et Contra, pp. 114— 127.
12. Shevtsov, A. I. (2007), "The future of humanity needs to be planned: global threats and long-term development strategy of Ukraine", Stratehichni priorytety, vol. 1 (2), pp. 193.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2020 р.